

גלעד עברון בולגקוב וסטלין⁵ (מתוך המחזה "בדרך לטיפּוּזָה")

(כיסא במרכז. נכנס מיכאיל בולגקוב בהיסוס. לבוש כבורגני מתהדר אבל מרופט למדי. הוא מואר, מסביב חשוך. הוא מנסה לראות אם מישהו נמצא באולם החשוך. קול נשמע מהחשכה)

קול: החבר בולגקוב, תסתובב שנראה אותך.

בולגקוב: מי מבקש?

קול: מה אכפת לך להסתובב? מבקשים אז תסתובב.

(בולגקוב מהסס רגע. ואז מתהלך מעט, מסתובב ומרים רגל)

בולגקוב: אני מבקש להציג – חור בנעל.

קול: אבל הצעיף לצוואר והז'קט ממש אורגינל. תוצרת חוץ?

בולגקוב: סקוטי.

קול: אז בשביל השוק השחור יש כסף, מה, החבר בולגקוב?

(בולגקוב מצל על עיניו, מנסה להבחין מי בחשכה)

בולגקוב: ולדימיר? ... זה אתה ביקשת שאבוא? קיוויתי לאיזו חדשה טובה. גמרתם לשחק כבר

לפני שעה. אַנְיָה בקופות רוצה ללכת הביתה.

קול: שום ולדימיר אין כאן. תמשיך לנחש.

בולגקוב: אני מסרב להמשיך בשיחה עם מי שלא מגלה את עצמו...

קול: בכל זאת – נחש. משחק של ניחושים... סימונוב, גם אתה רוצה לשחק?

(קול נוסף מהחשכה, נחנק מצחוק)

סימונוב: יש פרסים?

(צהלת צחוק חנוקה של כמה אנשים באפלולית)

הקול: אנחנו מעצבנים אותך?

(בולגקוב קופא במקומו)

הקול: כן, כן, אתה מזהה. מזהה. יודע מאיפה זורחת השמש. שומע, סימונוב? לפני כמה זמן

צלצלו מהלשכה שלי אל החבר בולגקוב, כן, ישר הביתה, ואמרו לו החבר יוסיף וְיִסְרְיוֹנוֹבִיץ'

סטלין על הקו. ומה הוא ענה? אל תקשקשו במוח, וסגר את הטלפון בפרצוף.

סימונוב: שאני אמות.

(ושוב צחוק חנוק)

הקול: אז צלצלו אליו שוב ואני בעצמי אמרתי לו – שלא תעז לסגור עלי שוב את הטלפון,

כן? אתה שומע? ... מה, החבר בולגקוב, שאלתי אותו, אנחנו מעצבנים אותך?

(צחוק מתגלגל, ופנימה נכנס סטלין. אחריו אליינוב עם כיסא מוכן בידו ולובימוב שמתנהג

כמו משרתו של אליינוב. אליינוב מציב את הכיסא ויוצא. לובימוב אחריו, אבל נעצר ונשאר

בקצה הרחבה. סטלין מעיין בבולגקוב הקפוא במקומו)

⁵ ראו גם "באטום" מאת מיכאיל בולגקוב, עמ' 165.

סטלין: אפשר?

(והוא רוכן וממשש את בד הז'קט של בולגקוב)

סטלין: כמה שילמת?

בולגקוב: עשרים וארבעה רובל.

סטלין: יקר מדי... אם אשיג לך בפחות, תפסיק לכתוב לי?

(פונה אל החשכה)

סטלין: הוא מבקש לצאת מהמדינה שלנו. כותב אלי מכתבים כאילו אנחנו חברים, והשפה

מלאה דימויים. הירח מתגלגל אצלו "צמרירי ואדום". קראת אותו, סימונוב? את מיכאיל

אפֶנְסִיִּבִּיץ' שלנו?

(סימונוב מדבר מהחשכה)

סימונוב: אולי אקרא במאה הבאה.

סטלין: ואת ההצגה שלו "ימי הטורבינים", ראית?

סימונוב: לפני כמה שנים. זבל בורגני.

(בולגקוב מנסה לראות מי הדובר בחשכה, אבל נואש מניסיונו זה)

בולגקוב: זבל, אני מסכים. לא ראוי למאכל אדם.

סטלין: לא, לא, לא. אני מבקש. לא טרחתי בשבילך? סתם אתה מעליב.

בולגקוב: תסלח לי, החבר סטלין, אני מודה לך מאוד. אם לא היית מתערב בשבילי פה בהנהלה

של תאטרון "האמנויות" גם לא היו מזמינים כלום.

סטלין: אז למה לנטוש אותנו? הכול טוב.

בולגקוב: לא מפרסמים מה שאני כותב בכלל, כלום. ואת המחזה על מולייר ששלחתי לכאן גם

לא יעלו, למרות שהתערבת בשבילי. החבר קרז'נצ'ב כתב חד וחלק – לא מתאים. דיברו על

המחזה בפוליטביוורו, בוועדה המרכזית ולא מצא חן. הרעיונות מסוכנים, כתבו... ואני רעב.

(סטלין מוציא פלאסק מכיס בגדו ונותן לבולגקוב)

סטלין: שלא תהיה גם צמא.

(בולגקוב מהסס רגע ואז לוגם ממנו)

סטלין: אבל יפה שמדברים על מחזה בממשלה, לא? איפה עוד תמצא מדינה שנותנת כזה

מקום לאמנות?

(בולגקוב מחזיר את הפלאסק, מצטמרר מהאלכוהול)

סטלין: "ג'וני ווקר", אבל לא האדום. "בלק לייבל". אה? צטט לי משהו ממולייר שלך, ואולי

עוד פעם נשתדל בשבילך.

בולגקוב: סתם יעורר כעס.

סטלין: אם הגעתי עד לכאן, הכעס כבר לא צריך להציק לך.

(שתיקה. בולגקוב מהסס)

בולגקוב: מולייר אומר – "כל ימי ליקקתי את הדורבנות של המלך מתוך מחשבה אחת

ויחידה: אל תרמוס אותי. ייתכן שלא התחנפתי אליך מספיק? אולי לא התרפסתי מספיק?"

(שתיקה ארוכה. סטלין מוריד את ראשו. ניגש אל בולגקוב בהתפעמות, מנשק אותו על לחיו

ומחבק אותו)

סטלין: הנה. זו הסיבה שאני אוהב משוררים וסופרים. אתם רוסיה שלנו. אומץ הלב הזה.

שמונה פעמים ראיתי את ההצגה שלך, "ימי הטורבינים". שמונה פעמים!

סימונוב: ועדיין לא הבנת אותה?

(צחוק חנוק בחשכה)

בולגקוב: ואת מולייר שלי? ...

סטלין: הבנתי. זה נהדר ... אבל לא.

בולגקוב: לא?

סטלין: קראתי אותו. קראתי. אבל זה לא טוב כמו "הטורבינים", אם תרשה לי חוות דעת של

מקצוען חובב. הרי גם אני כתבתי שירים.

(בולגקוב שוקע תחתיו, אבל מתעשת)

בולגקוב: אני מבקש, אני מתחנן — תן לי רשות לעזוב את הארץ. סופר שלא קוראים אותו הוא

חצי מת. סופר שלא יכול לדמיין יותר את הקוראים שלו, לא יכתוב יותר. הוא מקרה פסיכי.

הוא בכלל גם לא קיים.

סטלין: לא, לא. קיים. קיים. אתה יודע, אני זוכר בעל־פה את כל המלים בהצגה שלך עד היום.

מלים אף פעם לא נעלמות.

סימונוב: בעצמי ראיתי: דמעות בזווית העין. אני מעיד: היתה אפילו ממחטה. היתה או לא

היתה, לובימוב?

(לובימוב נבהל שפונים אליו פתאום, קד אל סימונוב שבחשכה)

לובימוב: היתה ממחטה.

(ואחר כך בבהלה מתרפסת הוא קד גם לכיוונו של סטלין)

לובימוב: ממחטה.

סטלין: אל תפחית בערך עצמך, ידידי. אני לא מסכים.

בולגקוב: אבל אני לא מתאים להיות סובייקט סובייטי. אני מבקש, אין לי שימוש במדינה

הסוציאליסטית שלנו.

סטלין: יש. יש. אל תתייאש. תמשיך לכתוב.

בולגקוב: וממה לאכול, יוסיף ויסריונוביץ'? את הלחם היבש אני מרטיב בתה של עלים רקובים.

האמונה ביכולת הכתיבה, גם היא, כמו זיעה ישנה מתחת לז'קט מלוכלך — הלב מתרוקן. תן

לי ללכת. אני מתחנן.

סטלין: אם תלך מי ימציא לנו דימויים? אני כל כך אוהב את המלים שלך. כמה יפה כתבת

ב"טורבינים" על הדוקטור הצעיר אלכסיי טורבין, על מִישֶׁלְאֵיִב... כמה אצילי נפש הם, מוכנים

להקריב את עצמם... ממש מתחשק לשבת ולשתות איתם ליד התנור הלוהט, וציורים קטנים על

האריחים... הארץ הישנה. אבל כשחושבים על זה, בעצם מי הם? אלה בורגנים של אוקראינה,

תומכים בלבנים. חרא על הסכתא שלהם! שייחנקו! הם ישבו ליד התנור ואנחנו זחלנו בחוץ,

קופאים בחושך, נצרבים בקור, מכרסמים תפוחי אדמה רקובים עם העכברים... אבל אני רק

נזכר שוב בטורבינים שלך ואני מתחמם, עד שבא לבכות. כל כך מתגעגע אליהם.

סימונוב: תחליט כבר, החבר סטלין. או שמוצצים איתם לימון עם הוורקה, או שחרא על סבתא

שלהם. ביחד זה לא ילך.

סטלין: למה לא? הסתירה, סימונוב! בכל זאת ניצחנו את האנשים הנהדרים האלה, ואם ניצחנו

אותם, זה הצדק ההיסטורי והוא לצדנו. ואם מיכאיל אפנסייביץ' לא היה כותב עליהם, לא היה

געגוע. ואני אומר — רק כשכואב, אתה מרגיש את החיים האלה. כואב לך?

בולגקוב: כואב.

סטלין: ובגלל זה אתה כותב יפה כל כך. אז מה, תיסע לפריז ושם תכתוב בלי כאבים?
סימונוב: מה רע לשבת בקפה "אורלי" מול גני לוקסמבורג? אני זוכר שם צלחת של מולים
ברוטב חמאה. למות.

סטלין: (אל החשכה לעבר סימונוב) שתוק. נמאסת. (אל בולגקוב) העיקר, מיכאיל יקירי,
אתה ממשיך לבקש לצאת מהארץ, אפילו שאתה יודע שאף פעם לא אסכים.
(שתיקה)

בולגקוב: אף פעם לא?
סטלין: לא בא בחשבון. ותמיד ידעת את זה. כמו שאתה יודע שלא הייתי מבקש ממך, למשל,
ללקק לי את הנעל.
(והוא מציג את נעלו)

בולגקוב: ללקק את הנעל?
סטלין: אם תלקק נשלח לך כרטיס כבר בשבוע הבא, תעלה על אונייה ותפליג לך למרחקים.
בולגקוב: ללקק. זה הכול?
סטלין: זה הכול.
(שתיקה)

סטלין: אתה לא מתאר לעצמך שהבקשה שלי אמיתית.
בולגקוב: ואם הייתי מלקק?
סטלין: לקק. כל הספרות הרוסית יושבת מסביב ומחכה לראות – לשון או לא לשון. גם
מולייר שלך חשב, ללקק או לא ללקק.
(שתיקה)

סטלין: קשה לך עם הסתירות הפנימיות האלה, מה? הישאר איתנו, כתוב עליהן עד שיכאב לך
ותזכה לחיי נצח. תחשוב על השיחה שלנו, ולא יהיו חסרים לך חומרים.
בולגקוב: ואולי בכל זאת ללקק?
סטלין: ומה יהיה בפריז? תתהפך במיטה עם פשפשים ותריח נאדות של קורטיזנה? המולים
ברוטב חמאה ימלאו את הלב שלך? מי אתה? אתה מיכאיל אפנסיביץ' בולגקוב! אתה מלך!
השמים שלך!!
(בולגקוב שוקע תחתיו)

סטלין: טוב מאוד. נחזור הביתה. אלינו! לובימוב!
(האור עולה. אלינו בשולי הבמה. לובימוב נכנס לקחת את הכיסא)

בולגקוב: והוא, איפה הוא?
(סטלין בדרכו החוצה)

סטלין: מי?
בולגקוב: סימונוב הזה...
סטלין: (לאלינוב) ראית איזה סימונוב מסתובב כאן?
אלינוב: לא ראיתי אף אחד.
סטלין: (ללובימוב) ואתה?
לובימוב: ראיתי רק ממוחטה, בוס.
סטלין: (לבולגקוב) הנה, אתה רואה, אתה כבר ממציא. כבר עובד. תמשיך לכתוב. אתה שומע?
אני אוהב סופרים.

(והוא יוצא. אליינוב מטאטא במרץ את הרצפה ומגיע לרגליו של בולגקוב שנשאר לעמוד באפיסת כוחות במקומו)

בולגקוב: סליחה, חברים. אין לי כוח להזיז את הרגליים.
(לובימוב מתקרב עם הכיסא)

לובימוב: אבל הוא אמר לך להמשיך לכתוב. אני במקומך הייתי מרוצה...
אליינוב: (ללובימוב) כמה פעמים צריך להגיד לך, גולם! הטקסט הוא לא הסבטקסט!
לובימוב: אני לא...

אליינוב: במלים אחרות, החבר סטלין דרש שהסופר ישתוק. שיסתום את הפה.
(בולגקוב עדיין תקוע במקומו. ללובימוב יורד האסימון)

לובימוב: כאילו, אתה אומר לו שילך ויתלה את עצמו, מה?
אליינוב: בוקר טוב. בגלל זה הוא לא מסוגל לזוז. הוא מעכל את הדיעה.
(לובימוב סוקר בעניין את בולגקוב)

לובימוב: אבל זה לא עניין שלנו. אנחנו גם לא אשמים. הימים קשים.
אליינוב: הבחירה בימינו מצטמצמת, זה ברור.
לובימוב: איזו בחירה?

אליינוב: הזכות לחשוב אחרת. הזכות שאי־שם בשחר הימים ויתרנו עליה. דחפנו אותה לפח אשפה.

לובימוב: אנחנו רק צריכים לנקות וללכת.
אליינוב: אני שואל את עצמי אם אי־פעם היא התקיימה אצלך. הבחירה.
לובימוב: אני לא יודע על מה אתה מדבר. אם יש בחירה, אני בוחר לנוח.
אליינוב: ולנחור כמו חזיר.

(אליינוב נוקש במטאטא ברגליו של בולגקוב)

אליינוב: תן לנו לעשות את העבודה שלנו, חבר. למה שגם אתה לא תלך לנחור קצת? תקום כשהזמנים ישתנו.

לובימוב: אולי שימצא עבודה אמיתית, סופר.

אליינוב: בדיוק. תפסיק להיות פרוזיט. אנחנו לא אוהבים פרוזיטים, נכון לובימוב?
לובימוב: סתם פרוזיט, בחיי. לך כבר לעבוד, סופר!

(זהם מסתערים על בולגקוב. אליינוב "מטאטא" אותו החוצה בעזרתו של לובימוב שמניף את הכיסא. עם הסתלקותו של בולגקוב, הם מניחים את הכיסא ואת המטאטא. הם חוזרים לבמה ומתחילים לפסוע בה בסיבובים גדולים, תוך שהם פושטים את הבגדים שלהם ולובשים מדים שחורים, שבהדרגה יתגלו כמדי אנשי אס־אס. המדים תלויים בשולי רחבת המשחק ונלקחים משם, או שמלבישה מסייעת להם תוך הליכה להתלבש, וייתכן שאף תסייע לאפר אותם. עם תנועתם זו משתנה התאורה ומוזיקה מתחילה להישמע)